

David Klimeš

Jak probudit ČESKO

Recept na úspěšnou republiku

Bizbooks®

Jak probudit Česko

Recept na úspěšnou republiku

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.bizbooks.cz
www.albatrosmedia.cz

Bizbooks®

David Klimeš

Jak probudit Česko – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

David Klimeš

Jak probudit ČESKO

Recept na úspěšnou republiku

BizBooks
Brno 2017

Jak probudit Česko

David Klimeš

Jazyková korektura: Martina Mojzesová

Odpovědná redaktorka: Hana Hozová

Obálka: Zdeněk Trinkewitz

Technický redaktor: Jiří Matoušek

Ilustrace: Zdeněk Trinkewitz

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN tištěné verze 978-80-265-0645-4

ISBN e-knihy 978-80-265-0655-3 (1. zveřejnění, 2017)

Cena uvedená výrobcem představuje nezávaznou doporučenou spotřebitelskou cenu.

Informace o knihách z nakladatelství BizBooks:

www.bizbooks.cz

www.facebook.com/NakladatelstviBizBooks

www.twitter.com/BizBooks_knihy

Vydalo nakladatelství BizBooks v Brně roku 2017 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 25 297.

© Albatros Media a. s., 2017. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

Obsah

Předmluva Petra Fischera: Manifest revolučního realismu	6
Předmluva autora: Obnovení státu	12
Část první	17
Jaká krize? Vždyť se máme skvěle	18
Vzestup Pax Bohemica	27
Úpadek Pax Bohemica	32
Čas prorazit skleněný strop	59
Část druhá	63
Pax Nova Bohemica	64
Daňová reforma: konec odcizení od mzdy	67
Důchodová reforma: jasné a motivující penze	86
Zdravotnická reforma: skutečně solidární zdravotnictví	97
Probuzená občanská společnost	105
Udržitelný a solidární první příští konsenzus	117
Doslov autora: Reformní sen	125
Doslov Daniela Münicha: Trocha optimismu nakonec	135
Zdroje a literatura	141
O autorovi	152

*Děkuji za podporu Petru Fischerovi, Danielu Münichovi,
Zdeňku Trinkewitzovi, Tomáši Němečkovi, Markétě Bidrmanové,
Tomáši Jelínkovi, Davidu Maříkovi, rodině a dalším.*

Předmluva Petra Fischera: Manifest revolučního realismu

Každá společnost roste a padá se smlouvou, kterou její členové mezi sebou uzavřou a většinou i sepíší. Ústava a zákonné dokumenty jsou ale jen vnějším rámcem, který *de iure* reguluje mnohem pestřejší dění ve společnosti. To, na čem opravdu záleží, je pak to, co se v tomto rámci děje *de facto*, a to má často trochu jiné regulativy než ty, jimiž se chlubí oficiální dokumenty. V prostoru *de facto* vládne společenský konsenzus, což je něco, na čem se většina společnosti mlčky dohodla jako na prakticky schůdném a také většinově výhodném *modu vivendi*. Společenský konsenzus sice vychází z širšího rámce společenské smlouvy, ale může se s ním také výrazně míjet. Nemluvě o tom, že společenský konsenzus se v rámci jedné společenské smlouvy může často měnit, a to dokonce natolik výrazně, že se s jeho proměnou otrásá, případně mění celá společenská smlouva.

I česká společnost si po roce 1989 prošla několika obdobími proměny společenského konsenzu. První výrazná proměna porevolučního konsenzu, jak připomíná Michal Pullmann ve své knize *Konec experimentu*, byla nenápadná náhrada starého z doby normalizace. Tehdy většina společnosti formálně přitakala socialistickému pořádku a systému jedné strany, ale jenom proto, aby za to mohla čerpat slasti minimálního luxusu v podobě standardního spotřebního zboží. Pullmann je přesvědčen, že opravdové ideové nadšení z budování nové kapitalistické společnosti na začátku devadesátých let velmi rychle vyprchalo, tak jako udušená energie pražského jara na začátku let sedmdesátých, a bylo podobně jako za časů normalizace nahrazeno konsenzem formálním. V něm už se většina společnosti nezaobírá tím, v čem doopravdy žijeme

či jaké osudové napětí leží mezi kapitalismem a demokracií. „Zdá se, že hesla jako *demokracie, trh, individuální šance a tvrdá práce* dnes plní podobnou funkci, jakou měli jejich normalizační předchůdci *socialismus, plánování, světlé zítřky nebo dialektický přístup*; většinou neodkazují k adekvátním obsahům a projektům (nemají pevný význam), nýbrž lidem v každodenní komunikaci umožňují ujistit se, že stojí za to mít takový konsenzus, který zaručí všeobecnou spokojenost slušných lidí s pluralitou jejich orientací a účinně vylučuje vše nebezpečné, špinavé, podezřelé a podvodné (do roku 1989 například Romy a disidenty, poté Romy, bezdomovce či migranty).“

Lidé nejsou zcela ztotožnění s životem v liberální demokracii, která jen obtížně reguluje excesy kapitalismu, ale tento základní střet už neprobírají; formálně souhlasí s ideologií liberální demokracie a volného trhu a raději intenzivně čerpají relativní konzumní výhody systému.

Nemá cenu rozebírat, zda má Michal Pullmann pravdu a zda skutečně prožíváme jakousi druhou normalizaci, což je teze, která svého času rozčílila mnoho bývalých disidentů a přesvědčených novodobých liberálů a odvážný sociolog si za ni odnesl dost veřejných políčků. Podstatné je, že Pullmannem popsaná proměna společenského konsenzu skutečně probíhá, a to dokonce až na samé hraně kritiky rámce společenské smlouvy, kterou jsme jako společnost uzavřeli listopadovou revolucí.

Není pochyb, že na začátku devadesátých let česká společnost čerpala z kapitalistického snu, v němž převládalo heslo „Budeme se mít jako v Německu“ – to byl skutečný Pax Bohemica, o nějž se opírají první revoluční roky. Tehdy v této souvislosti nikdo neuvažoval o kvalitě života či občanské společnosti, a už vůbec nikoho nezajímalo, že česká ekonomika naplňovala rámec takzvaného Washingtonského konsenzu (liberalizace a privatizace), který dal vzniknout neoliberálnímu proudu v ekonomice a politice. Myslela se tím jednoduše materiální životní

úroveň, která se pro většinu Čechů stala *magnetem dějin*, za níž jsme jako společnost správně vyrazili. Síla tohoto magnetu upadala s první velkou ekonomickou krizí, v níž se ukázalo, že porevoluční přerozdělování majetku nepřineslo kýžený efekt bohatství pro každého a že kapitalistický systém se s liberální demokracií sám od sebe nutně nepřátelí, zejména neexistuje-li politická vůle divoké kapitalistické proudy svazovat demokratickou myšlenkou elementární sociální spravedlnosti, která drží společnosti pohromadě.

Společenský konsenzus touhy po větší konzumaci, jejíž intenzita stoupala a klesala v jakési maniodepresivní vlnovce, byl časem obohacen o evropský rozměr. Přesvědčení, že širší zanoření do společné Evropy Česku pomůže, pozvedne ho a časem nás všechny přivede na jiné než materiální myšlenky, se na přelomu tisíciletí docela uchytil. Ne snad že by česká společnost plně žila Evropskou unií, ale jisté nefalšované proevropské nadšení patrné bylo. Dlouho ale nevydrželo. S finanční krizí v roce 2008 postupně vyprchalo a dnes je vytlačováno na okraj zájmu dokonce i u politických stran, které patřily k proevropskému proudu.

Česká společnost se dostala do fáze hledání nového konsenzu i pod vlivem probíhající dějinné krize liberální demokracie. Spojení kapitálu a demokracie se v době globalizace ukázalo jako mimořádně problematické. A to zejména proto, že pružný kapitál přestal mít potřebu spojovat se s rigidní demokratickou strukturou, kterou ve svém směřování k nadvládě umí snadno obejít. Tekuté se sráží s tuhým, nevyhovují si v čase ani v prostoru. Kapitál žije vteřinou a celým planetárním prostorem; demokracie trváním či trvalostí a je omezena na lokální prostor. Krize vyplývá z toho, že neumíme žít zároveň v obojím, respektive v tom, že jsme neustále nuceni přepínat z jednoho do druhého, což vede k bytostně schizoidní existenci. To vše podporuje i informační exploze,

jejíž největší nebezpečí spočívá v tom, že se hroučí sama do sebe a stává se implozivní silou, kvůli níž se společenské celky roztrhávají vedví zevnitř. Výsledek imploze moderních technologií je šířící se nedůvěra v jakékoli zprostředkování, v medialitu jako takovou, jež se stala moderním strašidlem, které už neobchází jen Evropou, nýbrž celou planetou.

Hledat v takto mimořádně těkavém prostředí nový společenský konsensus je téměř nemožné. Nemůžeme se už držet starého, protože jsme v něj ztratili důvěru, ale nemáme ještě nic nového, čemu bychom věřili do budoucna. Doba mezivládí, Gramsciho *interregnum* (tento pojem je podivuhodně živý i devadesát let od svého vzniku), v němž zcela jistě prožijeme ještě nějaký ten rok či desetiletí, se vyznačuje tím, čemu německý filozof Friedrich Nietzsche říkal *přehodnocování všech hodnot*. Všechny pojmy, na něž jsme doposud sázeli, především pak pojem demokracie, je třeba znovu promyslet a ověřit. Musí se znovu vyzkoušet jejich funkčnost a použití do budoucna. Musí se prověřit, zda jim ještě umíme dát nějaký smysl. A to pochopitelně vyvolává různé resentimenty a pokusy o návrat do minulosti, o uzurpování moci silnými a přímočarými jedinci. Bitva o smysl budoucnosti v tomto ohledu teprve začala, ale už teď je jisté, že se neobejde bez otevřených charakterů a nadhledu, které umožňují jiné myšlení či ještě přesněji myšlení jiného, myšlení toho, co už nyní přichází.

Abychom mohli myslet to jiné, je třeba nejprve dostatečně silně porozumět stejnému, tedy tomu, co nás doposud určovalo a určuje. Jinak řečeno: starý konsensus nemusí být ještě úplně mrtev, pokud v něm najdeme možnosti, které jsme doposud naplno nevyužili, lze jej ještě nějaký čas používat jakožto nástroj bezpečného přechodu doby mezivládí. Ve smyslu citované studie Michala Pullmanna je to jistě návrat k formální normalizaci života, ta ale za jistých okolností může být užitečná, zejména pokud díky ní dokážeme prorazit onen formalismus a nově

JAK PROBUDIT ČESKO

otevřít staré možnosti liberálního konceptu světa, jenž se kvůli globálnímu kapitalismu zdá být ve vážné krizi důvěry. A – pokud se takové nové promyšlení či nové čtení povede – časem může objevit i cestu z mezivládí, tak jako například nové čtení Freudova díla vedlo k objevení nových cest psychoterapie a humanitních věd (Lacan a další).

Knihu Davida Klimeše *Jak probudit Česko*, kterou právě držíte v ruce, bychom proto měli číst právě v tomto kontextu. Jako příspěvek do diskuze nad tím, zda jsme už vyčerpali všechny možnosti, nebo – jak se možná ukáže z četby této knihy – zda jsme je vůbec kdy vážně chtěli využít.

Jak probudit Česko se ze všeho nejvíce podobá politickému manifestu. Není to ale manifest nějaké konkrétní politické strany, jakkoli bychom autora na základě jeho myšlenek jistě uměli velmi dobře a přesně politicky zařadit (jenže koho dnes v rozpouštění pravolevých linií zajímají kategorizující politologické spory), ale je to manifest chápaný mnohem obecněji coby výraz určité nevyužité společenské energie, která si říká o efektivní využití. Tak jako na začátku minulého století vydávali básníci a jiní umělci manifesty odhalující jejich estetické a politické směřování, tak se i dnes mladý novinář a humanitní vědec na začátku 21. století snaží vyjevit – tedy manifestovat – celospolečenský politický program. A dělá to právě proto, že cítí hluboké chybění onoho konsenzu společnosti, jehož dějinnou proměnou v českém prostředí jsme právě před chvílí ve stručnosti prošli.

Na manifestu Davida Klimeše je zajímavý ještě jeden ohled. Sám svoji manifestační práci napojuje na proud tradice, který je v Česku považován za jakousi posvátnou žílu, kterou ale příliš, vlastně skoro vůbec nevyužíváme, přestože se občas v čase výročí rétoricky a tak trochu povinně připomene. Zarámovat svůj manifest na začátku nového tisíciletí odkazem na sociální spisy první českého prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka vypadá trochu zastarale až usedle. A nejenom to: zdá se to být

dokonce mimoběžné, protože čas Masarykova přemýšlení o sociální už rozhodně není časem naším. Proč je tedy Masaryk pro Davida Klimeše, potažmo pro nás, tak užitečným vodítkem? Co nám může při hledání společenského konsenzu dát?

Především pokoru. Masarykova zemitost a přímočarost, dané sel-skými kořeny, ale hlavně scientistním, pozitivistickým rámcem jeho myšlení, je dnes téměř odzbrojující. Tak jako je odzbrojující přímočará ekonomicko-sociální analýza Davida Klimeše, která přepisuje manifestační literaturu a zbavuje ji metafyzického nánosu, pro nějž manifesty obvykle zařazujeme do kategorií snílkovství a revoluční naivity (výjimkou je snad pouze manifest surrealistů, který je ve svém revolučním gestu v pravém slova smyslu věčný). Kniha *Jak probudit Česko* nese svěží vítr politického myšlení právě proto, že je masarykovsky pragmatická (realistická, připomíná Masarykovo pojmosloví Klimeš). Že jí tedy nejde o velká slova, nýbrž o prostý program na každý den. Filozofie, humanitní konstrukce i politické manifesty (ve smyslu zjevování žádoucích pohybů v obci, ve společnosti, v polis) mají smysl jedině tehdy, řekl by možná Masaryk, když prostupují lidskou každodennost, když je umíme žít.

Jak probudit Česko je tedy velmi zvláštní manifest. Tváří se jako pouhá masarykovská „sumárka“ reformního snu, který česká společnost úplně nevyužila, a přitom je to zároveň detailní příručka na praktické použití světa na dalších deset patnáct let. Ať už se ale na knihu Davida Klimeše budeme dívat z jakéhokoli úhlu (a je jisté, že se nevyhneme ani tomu ideologickému), vždy půjde o čtení s dvojitým bonusem – přináší rozkoš analytického poznání a ke všemu ještě pocit, že to všechno není jenom sen na papíře, protože se docela snadno může stát skutkem. Stačí se probudit – myslet a jednat!

Petr Fischer, filozof a novinář

Předmluva autora: Obnovení státu

Česko bylo vždy spíše zemí vizí než programů. Za poslední století se tu v těch několika málo demokratických dekadách vystřídal mnoho bojovníků za ideje konzervativní, liberální či socialistické. Ale když měla přijít od politiků konkrétní nabídka, velmi často došlo v nějaké obměně na tradovaná slova někdejšího předsedy národních socialistů Václava Klofáče: „Bratři, blíží se volby, musíme sepsat nějaký program.“ V mnoha okamžicích tato bezradnost ani moc nevadila – po roce 1918 i po roce 1989 byly celkem rychle vytyčeny jasné zahraničněpolitické, ekonomické i sociální cíle a další období je už jen lépe či hůře rozvíjelo.

V této chvíli se ale ocitáme v situaci, která nemá v českých dějinách obdoby. Původní program, který stál na počátku obnovené demokracie v roce 1989, se do velké míry vyčerpал, společnost přestává být soudržná, rozpadá se stabilní politické uspořádání a krachuje sociálně-ekonomický konsenzus.

Po dvou dekadách svobody však nepřichází dějinná pohroma, jak bývá v těchto končinách zvykem. Stále svobodně rozhodujeme o svém osudu. V této chvíli tak stojíme před dosud neznámým úkolem: jeden, dosud velmi úspěšný socioekonomický model společnosti, který se však rychle vyčerpává, nahradit na základě svobodně utvořeného konsenzu modelem novým. A k tomu potřebujeme to, co tak zoufale neumíme: pořádný program.

Mám rád jeden pozapomenutý projev Václava Havla, který pronesl 23. dubna 1992 v Tokiu a v němž přemítal, jak se vlastně má tvořit politika. Ke konci projevu prohlásil: „Filozofové a básníci v ministerkých křeslech samozřejmě svět nezachrání. Ale mohli by – za jistých

PŘEDMLUVA AUTORA

okolností – k jeho záchraně přispět.“¹ Chtěl tím říci, že občas nastanou okamžiky, kdy je expertní forma politiky natolik vyčerpaná, že je nutné jí dát nový směr osobnostmi a myšlenkami zcela mimo dosavadní mocenský establishment.

Ale aby vize filozofů a básníků fungovaly, musejí se nejprve stát programem politiků, protože vize bez programu nejsou většinou ničím. Příkladem mohou být „rychlé dějiny“ po roce 1989, kdy se Havlova vize potkala s praktickým ekonomickým a sociálním politickým programem Václava Klause. Havel redefinoval základní hodnoty společnosti, ale právě tím okolo Klause vytvořil jízdní řád reform. Paradoxně asi nejdůležitější program po Listopadu nebyl žádný volební, ale byl to Scénář ekonomické reformy, který Federální shromáždění schválilo 17. září 1990.² Jistě bylo velmi podstatné, co v samotném Scénáři bylo, vždyť šlo o základní jízdní řád ekonomických liberalizačních reform. Ale ještě snad podstatnější bylo to, že země tak měla relativně brzo jasný a většinový konsenzus. Jakkoli později Havel v mnoha věcech s Klausem nesouhlasil, z počátku považoval své vize a Klausův program za slučitelné a vhodně se doplňující.

Z programů, o kterých rozhodovali voliči, je vlastně v polistopadové historii opravdu významný jen jediný, a to ten Občanské demokratické strany z roku 1992. Čtyřicetistránkový dokument „Svoboda a prosperita“³ je do velké míry průvodcem společnosti až dosud. Samozřejmě

-
- 1 Havel, Václav. Address to Asahi Hall. Vaclavhavel.cz. Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=261_aj_projevy.html&typ=HTML.
 - 2 PSP. Scénář ekonomické reformy. Psp.cz. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0087_01.htm.
 - 3 ODS. Svoboda a prosperita. Ods.cz. Dostupné z: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf.

najdeme i další podstatné předěly v politické nabídce za poslední čtvrtstoletí. Ve druhé polovině devadesátých let zde Česká strana sociálně demokratická dala obsah levicové politiky a i další strany a hnutí prosadily v politice své požadavky. Ale základ socio-ekonomického konsenzu se ustavil právě programem z počátku devadesátých let.

V této knize argumentuji, že nyní akutně potřebujeme program nový. O vize nemusíme mít strach, těch máme spíše do zásoby. Ale co právě teď znamenají ony vize liberálních hodnot, sociálního smíru a prosperity? Nestávají se pomalu jen rétorickou slupkou bez obsahu? Nezačínáme zase nechtěně žít v „životě ve lži“? Tentokrát nikoli kvůli totalitní moci, ale protože žijeme v jakémsi interregnu, mezivládi, ve kterém se křečovitě držíme starých pravd, byť zároveň pociťujeme absenci nového a přesvědčivého společenského konsenzu? Netoužíme po obnovení soudržného a úspěšného státu?

Pokud tomu tak je, pak lze podat jediný lék: nový program.

Primárně by s ním měli jistě přijít politici, kteří aspirují na vládní zodpovědnost ve volbách. Ale protože toho už roky nejsou příliš schopni, měla by jim občanská společnost vydatně pomoci. Je opět třeba oněch filozofů a básníků, kteří přemýšlejí, co by radikálně změnili v ministerských křeslech, aby se společenská debata pohnula kupředu. Politici na to sami nestačí.

Zde je proto moje analýza současného marasmu a ten nejzákladnější balíček ekonomických a sociálních reforem, který tato republika podle mého nutně potřebuje. Pokud esej podpoří ve společnosti poptávku po hlubokých reformách či navede alespoň některé politiky ke správným, úspěšným a možná ještě promyšlenějším řešením, než nabízím nyní já, budu samozřejmě jenom rád.

David Klimeš